

Ársskýrsla 2020

Sterkar Strandir

EFNISYFIRLIT

Inngangur	3
Meginniðurstöður	4
Markmið og tilgangur Sterkra Stranda	5
Verkefnisstjóri og verkefnisstjórn	7
MEGINMARKMIÐ OG STARFSMARKMIÐ – STÖÐUMAT	8
Yfirlit yfir styrkt verkefni allra úthlutunarára	11
Fundir	16
Hugleiðingar verkefnisstjóra	17

INNGANGUR

Sterkar Strandir tilheyrja röð verkefna á landsvísu undir stjórn Byggðastofnunar með heitinu *Brothættar byggðir*. Í júní 2020 var haldið íbúaping þar sem íbúar voru kallaðir saman í tveggja daga vinnubúðir. Þinginu var stýrt af Sigurborgu Kr. Hannesdóttur hjá ráðgjafafyrirtækinu Ildi. Í framhaldinu vann verkefnisstjórn stöðugreiningu á svæðinu þar sem tekið var tillit til íbúapróunar, atvinnuþátta og -þróunar, auk sérstöðu byggðalagsins. Niðurstöður íbúapings, fyrrnefnd stöðugreining og aðrar skýrslur sem lágu fyrir um svæðið voru notaðar til að móta framtíðarsýn og markmið sem lögð voru fyrir íbúa til samþykktar á rafrænum íbúafundi þann 12 nóvember 2020.

Verkefninu fylgir fjármagn sem m.a. ætlað er sem hvatning til athafna og ýmissa verkefna, hvort heldur sem þau tengjast atvinnuuppbyggingu eða annarskonar samfélagsverkefnum. Þessi hvatning er í formi styrkja og auglýst er eftir umsóknum í þessa styrki á hverju ári. Árið 2020 var óvanalegt ár til að hefja verkefni af þessu tagi, en jákvætt að meira fjármagn var til úthlutunar úr Frumkvæðissjóði, auk þess fór fram sérstök úthlutun úr Öndvegissjóði Brothættra byggða. Því hefur sennilega ekkert verkefni haft jafn mikla fjármuni til úthlutunar við upphaf verkefnisins, en á móti kemur að vegna þeirra flóknu aðstæðna sem upp hafa komið sökum heimsfaraldurs fékk verkefnið í upphafi ekki þann slagkraft og samhljóm innan samfélagsins og ætla hefði mátt að það hefði fengið í árferði án samkomutakmarkana og þess háttar.

MEGINNIÐURSTÖÐUR

Það er rétt rúmlega hálf tveggja ár síðan að verkefnisstjóri Sterkra Stranda hóf störf, og á því tímabili öllu hefur heimsfaraldur sett mark sitt á heimsbyggðina alla og verkefnið hefur ekki farið varhluta af því. Segja má að verkefnið hafi farið hægar af stað en ella, en sé nú að komast á fullt skrið. Íbúar eru stöðugt betur að átta sig á þeim tækifærum sem í verkefninu felast og aukinn kraftur er að færast í verkefnið.

MARKMIÐ OG TILGANGUR STERKRA STRANDA

Meginmarkmið verkefnisins er að stöðva viðvarandi fólksfækkun í smærri byggðakjörnum og í sveitum landsins. Verkefnið er ætlað viðkomandi byggðarlögum til að nýta sóknarfæri, einkum þau sem byggja á sérstöðu þeirra. Sérstaða verkefnisins er m.a. fólgin í virkri þátttöku íbúa og víðtæku samstarfi stjórnkerfis og stoðstofnana við viðkomandi samfélag. Í hverju verkefni, það er hverri brothættri byggð, er mótuð skýr framtíðarsýn, markmið og verkefnastofn og unnið samkvæmt áfangaskiptu verklagi Brothættra byggða.

Verkefnið miðar að víðtæku samráði og því að virkja þekkingu og getu íbúa byggðarlaga til að móta framtíðarsýn, markmið og lausnir. Þeim aðferðum sem er beitt er ætlað að stuðla að valdeflingu, sem birtist m.a. í fyrirkomulagi funda og í ferlinu í heild sinni.

Undirmerkið Brothættra byggða eru þessi:

- Að auka viðnámsþrótt brothættra byggðarlaga gegn hnignun svo sem fólksfækkun, skekktri aldursdreifingu og áföllum í atvinnulífi.
- Að virkja frumkvæði og samtakamátt íbúa og auka vitund þeirra um eigin þátt í þróun samfélagsins.
- Að gefa íbúum kost á að taka þátt í forgangsörðun málefna.

- Að stilla saman strengi ríkis, sveitarfélags, opinberra stofnana, atvinnulífs og íbúa í ákvörðunum sem varða viðkomandi byggðarlag.
- Að nýta verkefnið til að vekja athygli á viðfangsefnum sem eiga við í fleiru en einu byggðarlagi og leita lausna á þeim í samstarfi við stjórnvöld og aðra hagsmunaaðila.

Í hverju byggðarlagi er gert ráð fyrir að verkefnisstjórn skilgreini svohljóðandi loforð til íbúa: „Þetta er loforð um að vinna með íbúum og hagsmunaaðilum til að tryggja að áhyggjuefni þeirra og metnaðarmál hafi bein áhrif á þá valkosti sem teknir verða til skoðunar í verkefninu.

Svo sem sjá má á undirmarkmiðunum er lykilatriði að fá fram skoðanir íbúana sjálfra á framtíðarmöguleikum heimabyggðarinnar og leita lausna á þeirra forsendum í samvinnu við ríkisvaldið, landshlutasamtök, atvinnuþróunarfélög, sveitarfélagið, brottflutta íbúa og aðra hagaðila.

VERKEFNISSTJÓRI OG VERKEFNISSTJÓRN

Í verkefnisstjórn hvers verkefnis Brothættra byggða sitja fulltrúar viðkomandi sveitarfélags, landshlutasamtaka, atvinnuþróunarfélags, Byggðastofnunar og íbúa. Mismunandi er eftir verkefnum hvaða stofnun hýsir starf verkefnisstjóra og í verkefninu Sterkar Strandir er staðan vistuð hjá Vestfjarðastofu. Verkefnisstjóri er Sigurður Líndal Þórisson.

Í stjórn verkefnisins Sterkar Strandir sitja eftirtaldir aðilar:

- Aðalsteinn Óskarsson, Vestfjarðastofu
- Angantýr Ernir Guðmundsson, fulltrúi íbúa
- Esther Ösp Valdimarsdóttir, fulltrúi íbúa
- Helga Harðardóttir, Byggðastofnun
- Jón Jónsson, fulltrúi Strandabyggðar
- Kristján Þ. Halldórsson, Byggðastofnun
- Lína Björg Tryggvadóttir, Vestfjarðastofu

Eva Pandora Baldursdóttir veitti verkefninu formennsku fyrst um sinn, þar til Jón Jónsson tók við sem formaður verkefnisstjórnar og Helga Harðardóttir sem fulltrúi Byggðastofnunar. Verkefnisstjórn og verkefnisstjóri hafa átt gott samstarf og hefur verkefnisstjórn verið góður stuðningur fyrir verkefnisstjóra.

MEGINMARKMIÐ OG STARFSMARKMIÐ – STÖÐUMAT

Sterkir innviðir og öflug þjónusta						
Starfsmarkmið	0%	25%	50%	75%	100%	Skýringar
Stofnuð verði vefverslun fyrir svæðið						Strandir.is mun bæta við vefverslun í síðari áfanga
Tryggja skipulagða móttöku nýbúa						Óformlegar samræður hafnar
Verkefni sem búa í haginn fyrir ungt fólk kortlögð og stofnuð						Óformlegar samræður hafnar
Allur Innstrandavegur fær bundið slitlag, einbreiðar brýr upprættar, vegrið bætt, Hrutafjörður þveraður.						
Háhraðanet/5G á Hólmavík						
Raforkukostnaður jafnaður milli dreifbýlis og þéttbýlis						
Aukið framboð á fjölbreyttu húsnæði						Hér er ákveðin pattstaða vegna kröfu um stofnframlag
Kanna og kortleggja þarfir á menningar- og tómstundaframboði						
Kortleggja nýsköpunarmöguleika í menntun						
Koma á fót tveimur nýjum tómstundamöguleikum						Óformlegar samræður hafnar
Hefja hitaveituframkvæmdir fyrir Hólmavík						Verkefnið stöpp, samningar við landeigendur tókust ekki
Niðurgreiðsla rafmagns til húshitunar á köldum svæðum taki einnig til atvinnuhúsnæðis						

Stígandi í atvinnulífi						
Starfsmarkmið	0%	25%	50%	75%	100%	Skýringar
Strandir verði miðstöð þjóðtrúar á Íslandi						Verkefnið þjóðtrúarfléttan og ötult starf Rannsóknaseturs HÍ skýrir góða stöðu.
Stofnun heilsutengds ferðaþjónustufyrirtækis eða uppbyggingarseturs						Kyrrðarkraftur að komast af stað.
Tryggja Strandabyggð auknar fiskveiðiheimildir						
Bæta afkomu ferðaþjónustufyrirtækja og auka fjölbreytni þeirra						
Hefja félags- og atvinnustarfsemi tengda sjósporti						Óformlegar samræður hafnar.
Gerðar verði tilraunir með veiðar á grjótakrabba og/eða öðrum vannýttum tegundum, svo sem flundru, til nytja						Mikið samtal átt sér stað við tvo aðila.
Gera fólki kleift að starfa og setjast að í Strandabyggð og sinna störfum án staðsetningar						Þróunarsetrið og Strandakjarninn munu líklega uppfylla þetta markmið á næstu árum.
Skipuleggja og framkvæma áttak í aukinni fjölbreytni atvinnulífs						
Komið verði á fót a.m.k. einni nýrri einingu/starfsemi í fullvinnslu og sölu afurða úr landbúnaði eða sjávarútvegi						Kjötvinnslan á Stóra-Fjarðarhorni er hér að koma inn.
Möguleikar til fiskeldis rannsakaðir og viðhorf íbúa könnuð						Vestfjarðastofa hefur nýlokið viðamikilli könnun og úttekt.
Stofnuð að lágmarki tvö verkefni sem stuðla að fjölgun skapandi starfa						Ýmis menningarverkefni styrkt 2020.
Ráðning ferðamálafulltrúa til sveitarfélagsins, hugsanlega í samstarfi við nærliggjandi sveitarfélög						

Stolt og sjálfbært samfélag

Starfsmarkmið	0%	25%	50%	75%	100%	Skýringar
Þrjú útivistarfélög séu virk og sjálfbær hið minnsta						Skíðafélagið er að eflast.
Einn nýr ferðamannastaður / gönguleið gerð frá grunni hið minnsta						Samtal hafið um stofnun ferðamálafélags til að vinna svona verk.
Gönguleiðir í Strandabyggð kortlagðar, merktar og hannaðar						--/--
Áhugaverðir staðir í Strandabyggð merktir						--/--
Gerð og miðlun kynningarefnis um útivistarmöguleika í Strandabyggð (á sjó, á skíðum, o.fl.)						--/--
Kortlagning möguleika á verkefnum tengdum svæðis- og þjóðgörðum í sátt við samfélag og náttúru						--/--
Sýnileiki svæðisins aukinn og ímynd þess styrkt						Strandir.is er að fara í loftið.
Átak í að fegra og hreinsa umhverfið						
Átak í nýtingu Umhverfisvottunar Vestfjarða						
Áhersla lögð á stuðning við rannsóknir, miðlun og hagnýtingu á menningararfi svæðisins þannig að þessum störfum fjölgi um fjórðung						Rannsóknasetur HÍ, Strandagaldur og Sauðfjarsetur vinna að þessu.
Stutt við að minnsta kosti tvö verkefni á ári sem stuðla að jákvæðri kynningu og aukinni fréttamiðlun						Strandir.is fékk góðan stuðning.
Malbikun gatna á Hólmavík						
Gangstéttar á Hólmavík bættar						
Verndarsvæði í byggð á Hólmavík samþykkt af íbúum og ráðherra						Umsókn skilað.
Stofnun héraðsskjalasafns fyrir Strandir						
Sérstök kortlagning á þörfum og möguleikum íbúa dreifbýlis Strandabyggðar						
Kynna öflugt menntastarf í Strandabyggð						Óformlegar samræður hafnar.

YFIRLIT YFIR STYRKT VERKEFNI

Sterkar Strandir úthlutaði styrkjum til 11 verkefna sem koma til framkvæmdar á tímabilinu 1. september – 1. apríl. Auglýst var eftir styrkumsóknum í júlí 2020.

Alls voru að þessu sinni til úthlutunar kr. 13.570.000,- sem er samanlögð fjárhæð, árlegrar úthlutunar kr. 5.000.000,- og sérstakrar úthlutunar í tengslum við fjárfestingaráttak Alþingis vegna heimsfaraldurs kórónuveiru, eða kr. 8.570.000.

Frestur til að skila inn umsóknum var til 24. júlí 2020 og bárust alls 16 umsóknir um styrki. Heildarfjárhæð styrkumsókna nam kr. 42.013.574 en til ráðstöfunar voru, sem fyrr segir, 13.570.000.

Styrkþegar voru eftirfarandi:

Arnkatla er nýstofnað menningarfélag og fékk styrki í 2 verkefni. Þau eru: Vetrarhátíðir í Strandabyggð, en verkefnið snýst um að halda 3 vetrarhátíðir sem hafa nokkuð aðdráttarafl, á Ströndum fyrstu þrjá mánuði ársins 2021. Þar erum að ræða hátíðina Vetrarsól sem fyrirhuguð er í janúar, Hörmungardaga í lok febrúar og Húmorsping í lok mars. Vetrarhátíðirnar fengu 700.000 kr. styrk. Hitt verkefni Arnkötlu er Skúlptúraslóð á Hólmavík – 1. áfangi, en verkefnið snýst um að byggja upp skúlptúraslóð inn fyrir þorpið á Hólmavík, frá Galdrasýningunni og eftir gömlum vegi sem nú er gönguslóði og svæði hugað til útvistar undir Kálfanesborgum. Ætlunin er að byggja upp skúlptúraslóð með 5-6 listaverkum og upphafsreit við Galdrasýninguna á nokkrum árum. Skúlptúraslóðin fékk 300.000 kr. styrk.

Guðfinna Lára og Ágúst Helgi fengu styrk fyrir verkefnið Matvælavinnsla á Stóra-Fjarðarhorni en verkefnið felst í því að koma á fót vinnslurými fyrir matvæli og er megintilgangurinn að skapa aðstöðu til að vinna og þróa vörur úr þeim afurðum sem framleiddar eru í Stóra-Fjarðarhorni. Umfangsmest er lambkjötsframleiðsla en einnig er framleitt holdanautakjöt og útiræktað grænmeti. Við vöruþróun verður horft til aldagamalla matarhefða í bland við nýstárlegri framleiðsluaðferðir. Matvælavinnslan var styrkt um 2.000.000 kr.

Hvatastöðin fékk styrk til tveggja verkefna. Þau eru: Kyrrðarkraftur en því verkefni er ætlað að verða uppbyggingarsetur fyrir fólk sem vill bæta eigin heilsu og móta sér skýra framtíðarsýn og stefnu í lífinu með hjálp galdra, náttúru og sérfræðinga. Markmið verkefnisins er að skipuleggja úrræði sem nýta þau mannvirki, þjónustu og sérþekkingu sem er til staðar í Strandabyggð. Kyrrðarkrafti var úthlutað 2.000.000 kr. Hitt verkefni Hvatastöðvarinnar er Hitalampar til jógaíðkunar en þar mun Hvatastöðin bæta aðstöðu sína og auka á fjölbreytni í þjónustu sinni með því að koma upp innrauðum hitalömpum. Að stunda jóga í hlýjum eða heitum sal hefur notið mikilla vinsælda um árabíl, ekki síst á norrænum slóðum þar sem fólk kemst lítið í hita lungann úr árinu. Hitinn dýpkar iðkunina og liðkar vöðva þannig að hver og einn kemst dýpra í stöðurnar og getur haldið þeim lengur en ella. Hitalamparnir fengu 270.000 kr. styrk.

Leikfélag Hólmavíkur fékk styrk, en þeirra verkefni nefnist Ljósabúnaður fyrir Leikfélag Hólmavíkur. Markmiðið er að bæta ljósabúnað Leikfélags Hólmavíkur, en honum er mjög ábótavant um þessar mundir. Félagið leigði nýleg LED ljós fyrir uppsetningu sína á „Stellu í orlofi“ í febrúar-mars síðastliðnum og er stefnt á að fá álíka ljós til eignar. Þá þarf einnig að

kaupa tölvu sem er tengd við ljósin, en forritið sem er notað til að stjórna þeim er einfalt í uppsetningu og notkun. Árangurinn verður sá að minna mál verður að kenna nýjum ljósamönnum á tæknina og vonandi verða sýningarnar enn flottari en þær eru nú þegar. Núverandi ljósaborð og ljós eru á bilinu 25-30 ára gömul, svo það er löngu kominn tími á uppfærslu. Verkefnið fékk styrk upp á 800.000 kr.

Rannsóknasetur Háskóla Íslands á Ströndum fékk styrk fyrir verkefni sem nefnist Þjóðtrúarfléttan en því verkefni er ætlað að skapa nýtt starf tengt miðlun á íslenskri þjóðtrú, við Rannsóknasetur HÍ á Ströndum. Það verður unnið í samvinnu við þá aðila í héraðinu og á landsvísu sem vinna að verkefnum sem byggja á þeim menningararfi sem býr í þjóðsögum og þjóðtrú. Hugmyndin með Þjóðtrúarfléttunni er í senn að byggja upp miðlun á efniviðnum og skapa og efla tengsl við fræðifólk og listamenn sem vinna á þessu sviði hér á landi og á alþjóðavísu og styrkja þannig stöðu Hólmavíkur og Stranda sem miðpunkts fyrir skapandi vinnu við þjóðtrúartengd verkefni hér á landi. Verkefnið hlaut 3.000.000 kr. styrk.

Sauðfjársetrið á Ströndum fékk styrk fyrir Útgáfuverkefni Sauðfjársetursins. Verkefnið snýst um að koma á laggirnar bókaútgáfu sem tengjast Ströndum, heima í héraði, þróa aðferðir og vinnubrögð í kringum slíka útgáfu. Munu bækurnar byggja á rannsóknum, viðburðum og sérsýningum, sem unnar hafa verið í samstarfi við Sauðfjársetrið. Þær munu fjalla um afmörkuð þematengd sögu- og atvinnulífistengd efni, en þó miðast allt verkefnið við að fróðleikurinn verði settir fram á hátt sem höfðar til almennings. Fyrstu bækurnar í bókaröðinni hafa verið ákveðnar og stendur til að sú fyrsta sem ber vinnuheitid Strandir 1918 komi út í desember 2020. Verkefnið var styrkt um 500.000 kr.

Strandagaldur fékk styrk fyrir Bættri ímynd og betra útliti á Galdrasýningunni. Nú þegar er Galdrasýningin meginaðdráttarafli í afþreyingu fyrir ferðamenn á Ströndum og dregur marga ferðamenn á svæðið allt árið um kring. Starfsemi sýningarinnar er nú staðsett í tveimur gömlum pakkhúsum við höfnina en þegar hún var opnuð var hún einungis í öðru húsinu en eftir því sem starfsemin vikkaði út með því að koma á matsölu og vera með upplýsingamiðstöð voru báðar byggingarnar nýttar undir starfsemina. Þessar byggingar setja mikinn svip á gamla bæinn á Hólmavík og því gott útlit mikilvægt. Nú er sýningin orðin 20 ára og kominn tími til að klára lokahnykkinn á útliti hennar. Verkefnið var styrkt um 2.200.000 kr.

Sýslið verkstöð fékk styrk fyrir verkefni sem heitir Matarsmiðjan – Tilraunaeldhús en Matarsmiðjan verður tilraunaeldhús í Sýslinu verkstöð á Hólmavík. Sýslinu er ætlað að vera miðstöð skapandi greina á svæðinu og samanstendur af fjölbreyttum verkstæðum þar sem hægt er að vinna vörur úr allskyns efnum og með Matarsmiðjunni opnast tækifæri til að hanna og þróa samhliða matvæli og matartengdar vörur. Matarsmiðjan mun styðja við nýsköpun á Ströndum og verður opin fyrir smáframleiðendur og frumkvöðla til vöruþróunar og tilraunastarfsemi gegn vægu gjaldi. Verkefnið var styrkt um 1.000.000 kr.

Að lokum var það Trésmiðjan Höfði sem fékk styrk fyrir verkefnið Atvinnuhúsnæði á Hólmavík en verkefnið er könnun á þeim möguleika að byggja atvinnu og geymsluhúsnæði á Skeiði á Hólmavík. Við lok verkefnis á að vera ljóst hvort einstaklingar eða fyrirtæki hafi hug á að kaupa eða leigja bil í húsinu og hvaða stærð og form munu henta fyrir þá. Einnig verður við lok verkefnis ljóst hvort bygging á húsnæði sem þessu á Hólmavík sé fjárhagslega framkvæmanlegt. Verkefnið hlaut styrk um 800.000 kr.

Verkefnisstjórn Sterkra Stranda samþykkti þessa styrkveitingu að fengnu álitni úthlutunarnefndar á fundi sínum þann 10. ágúst sl. Vanhæfnisreglna var gætt í hvívetna í ferlinu öllu.

Einnig fékk Sýslið verkstöð 8,7 milljóna styrk úr Öndvegissjóði Brothættra byggða fyrir verkefnið strandir.is.

FUNDIR

Verkefnisstjórn og verkefnisstjóri funduðu alls 7 sinnum frá 1. júní til ársloka 2020. Því til viðbótar var haldið íbúáþing í júní og íbúafundur í nóvember, eins og áður hefur komið fram.

Verkefnisstjóri hefur setið mikinn fjölda funda sem tengjast verkefninu með beinum og óbeinum hætti, þ.m.t. fjölda funda með íbúum er varða ýmis verkefni sem þeim eru hugleikin og aðstoðað fyrirtæki og íbúa. Verkefnisstjórar allra verkefna Brothættra byggða hittast aukinheldur mánaðarlega.

HUGLEIÐINGAR VERKEFNISSTJÓRA

Eins og áður hefur verið komið inn á, þá er verkefnið Sterkar Strandir nýtt af nálinni, og verkefnisstjóri þ.a.l. nýr í starfinu, og verkefninu hleypt af stokkunum í óvanalegum aðstæðum. Hugleiðingar þessar eru óumflýjanlega afleiðingar af aðstæðunum sem verkefnið hefur tekist á við.

Segja má að verkefnið hafi farið rólega af stað og að nokkur hluti íbúa hafi ekki sýnt því nægjanlegan áhuga í upphafi. Þetta horfir þó til betri vegar og er nú á upphafsmánuðum ársins 2021 merkjanlegan mun að finna á þeim hópi fólks sem sýnir verkefninu áhuga og er að leita fjármögnunar og fyrirgreiðslu fyrir verkefni sín. Það er verulega ánægjulegt.

Það breytir því samt ekki að það er skoðun verkefnisstjóra að verkefnið sé ekki nægjanlega öflugt til að hafa þann mikla slagkraft sem þarf til að snúa við áratuga eða -hundraða neikvæðri byggðapróun. Verkefnisstjóri leggur til tvær leiðir til úrbóta:

1. Styrkfé verði aukið til muna og verði árlega síst minna en það var árið 2020 með viðbótarframlagi vegna heimsfaraldurs. Á sömu forsendum verði Öndvegissjóður árviss, og fjármunir hans síst minni en 2020.
2. Hvert ráðuneyti þurfi að skilgreina a.m.k. eina aðgerð sem það komi með inn í hvert einasta þáttökubyggðarlag og ljúki á tímabili verkefnisins.

Ofangreindar aðgerðir væru ríkissjóði ekki mikil skuldbinding, þar sem þáttökubyggðalög eru ekki mörg á hverjum tíma, en væru lítil skref í þá átt að bæta áratugalangt kerfislægt búsetubundið misrétti.